

دوازدہ صد و سہ ہجری رحلت کرد تصانیفہ المشہورہ مکالمین حاشیہ جلالین - محلی
شرح موطا کہ آنرا در سن دوازدہ صد و پانزدہ ہجری تصنیف نمود تاریخ آن ہوا لغوز البکیر
ترجمہ فارسی سے صحیح بخارے - ترجمہ فارسی شمائل ترمذی - رسالہ اصول حدیث

بزبان عربی

مولانا محمد سلامت اللہ بدایونی کانپوری ابن شیخ برکت اللہ صدیقی رئیس
ہدایون عالم العلوم کاشمس بین النجوم ذات ہایر کائنات مستغنی از توصیف و تعریف است
مؤلف ادراک نیز چند دی خوشہ چینی خرمین فیض آن بزرگوار نموده رسالہ الاسناد کہ
وقت اعطائے سند بہ محمد می مولوے شاہ محمد عادل ارشد تلامذہ خود جناب موصوف
بزبان فارسی تصنیف فرمودہ اند بنا بر بیان ترجمہ شریف کافی است ازان رسالہ
ترجمہ عالیہ بر سبیل اختصار حوالہ قلم نموده سوچا آید وہو ہذا

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مے گوید سلامت اللہ بدایونی مولد صدیقی نسب حنفی مذہب قادری مشرب کہ فقیر
تحصیل کتب و رسمہ متداولہ از خدمت چند فضلاء عصر نموده اولاً در حدیث سن
از خدمت مولانا ابوالمعالی بن مولانا عبدالغنی بدایونی کہ سلسلہ درس ایشان بہ ملا
جلال الدین دوانی میرسد استفادہ کردہ در عرض مدت دو سال از میزان صرف تا شرح جامی
بر کافیہ و شرح تہذیب یزدی خواندم بعد ازان از خدمت مولوے ولی اللہ
رحمۃ اللہلہ از تلامذہ مولانا باب اللہ جوینپوری بودند تحصیل قطبی و بیہدے
ور شید یہ مناظرہ بعمل آمد بعد ازین ہمینکہ مولوے صاحب با عیب فرور گئے
مراجعت بوطن خود فرمودند حسب ارشاد ہدایت بنیاد حضرت پیر و مرشد برحق سید
شاہ آل احمد مارہروی قدس سرہ الغریز خدمت شریف مولانا محمد عبدالدین عسکری
مولوے مدن صاحب کہ در ان زمان از کلکتہ مراجعت فرمودہ عزت افزا سے سکنت
بریلی بودند حاضر شدہ تکمیل تحقیق و تدقیق کتب درسیہ متعارفہ از دو اہد ثلاذہ وقاضی
مبارک و محمد اللہ شرح سلم و مطول لفظا زانی و صدرا و شمس بازغہ و شرح عقائد جلالی

باطلا پرست و عاشیہ ملاکمال الدین و ہدایہ فقہ حنفی و مسلم الثبوت و بیضاوی وغیر ان
 اتفاق افتاد و جناب مولانا بقرط عنایت در اندک فرصت ہر قدر ہا کا از ذخیرہ مبلغ معلوم
 بہ تحویل خود بدولت داشتند تفویض بہ بیچ کارہ نہ فرمودند و حق اینست کہ جل تحقیقات
 و تحقیقات کہ معارف آرا و مزال استدام علما و فضلا است ازین ارشاد جناب ممدوح
 در کیسہ استعدادم فراہم شد و اللہ بضاعف لمن یشاء و بعد طی مرحلہ تحقیق و تدقیق کتب
 در سیہ بر طبق فرمان واجب الاذعان جناب پیر و مرشد برحق قدس سترہ ذخیرہ اندوز
 سعادتہا از خدمت سراپا موبہبت مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی انار اللہ بہ ہمت
 گردیدہ در صد و تحقیق و تنقیح و سند کتب احادیث و تفاسیر افتادہ فائدہ ازین باندہ
 فائدہ گرفتہ چنانچہ صحاح ستہ و کتب تفاسیر از حضور مولانا سے ممدوح و مولانا
 رفیع الدین برادر کوچک ممدوح کہ تخریص در جملہ علوم خاصہ علم حدیث و تفسیر داشتند
 بمعرض سند رسانیدم تا آنکہ از فیض مجالست و خدمت این ہر دو بزرگ
 فہم معانی احادیث و ادراک حقائق و دقائق تفسیر بمذاق طبع حاصل شد آخر کار جناب
 مولانا سے ممدوح تفقد کرمانہ بحال این خاکسار فرمودہ بہ اجازت صحاح ستہ و مشکوٰۃ
 المصابیح و معنی حصین و کتاب المسلسلات و دیگر کتب احادیث و تفاسیر و رسائل
 مصنفہ خود و نیز کتب مؤلفہ والد ماجد خود سرر از فرمودہ رخصت فرمودند مجملاً
 فقیر سند کتب در سیہ تمام و کمال از خدمت مولانا مجد الدین شاہ جہان پوری دارد
 و سند کتب احادیث و تفاسیر قرآن و سماعہ و درایۃ و اجازۃ از ذرۃ المحدثین و
 اسوۃ المفسرین مولانا شاہ عبدالعزیز دہلوی و برادر ایشان مولانا رفیع الدین دارد و
 حضرت ایشان از والد ماجد خود شان مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی دارند و
 حضرت ایشان حال اسانید متنومہ خود را در کتاب الارشاد الی مہمات الاسناد
 بہ تمامہ تفصیل نوشتہ اند انتہی بلوغاً مولانا صاحب ترجمہ عین حیات خود سجد سے
 بمقام کانپور وطن خود در سال یک ہزار و دویست و شصت و ہفت ہجری تعمیر فرمودند
 کہ تاریخ بنائے از فقرا سے ۔ ان ہذا لا بیت اللہ ۔ و ما ہذا الا مسجد الفردوس ۔ و اللہ

ہوا یعنی الحمید سے برآید چونکہ نفس قدسی آنحضرت مفید عام و مفیض انام بود صد ہا علم و
 فضل سے نامی زیر سایہ دامان تلمذ و درس آن خاتم العلماء بر خاستہ اند با این ہمہ کتب معنی
 حضرت معزے الیہ دال بر ذخیرہ علمی شان موجود اند از انجملہ کتب ذیل مستند تحفہ الاحباب
 و معرکہ الارادہ برق خاطر و مناظرہ اہل سنت و شیعہ و تحریر الشہادتین شرح
 الشہادتین در بیان شہادت سید الشہداء رضی اللہ عنہم و خدا کی رحمت خرد و کلام
 در بیان میلاد سرور کائنات علیہ الصلوٰۃ و التحیات و رسالہ تہاب ثاقب و در
 سقوط کواکب و حقائق احمدیہ در علم حقائق و بحر التوحید در بیان شطحیات اولیا و اولاد
 و سرای العاشقین و در حل احوال و اشعار عربیہ و فارسیہ بطریق صوفیہ کرام و رسالہ کشفیہ
 بجواب ایرادات بعض جملہ کہ بوجہ ناواقفیت از اصطلاحات حافظ شیرازی بر چند اشعار
 حاقظیہ وارد نموده اند و ترجمہ دو رسالہ شیخ محی الدین بن العربی در بیان لطائف
 موسومہ معانیات صوفیہ و مکاشفات قدسیہ و رسالہ لغات حالات و رسالہ
 اشباع الکلام فی اثبات المولد و النقیام و رفعات کشفی و شرح ثنوی گل کشتی و رسالہ ایوان
 در بیان جواز عدم جواز ایوان و رسالہ در تحقیق جواز مصافحہ و معالکہ عیدین و رسالہ مجموعہ
 استفتا کہ اجوبہ ہر یک خود تحریر فرمودہ اند و رسالہ اسناد در بیان کیفیت تحصیل علوم
 مختلفہ متداولہ و استحصال اسناد علوم از اساتذہ مولانا را طبع شعر گوئی ہم بود بنا بر ان
 تخلص خود کشفی مے کردند و دیوان کشفی کہ مجموعہ اشعار اہل فارسی است مشتمل
 نمونہ از خردارے بہ میزان فہم باید سنجید چند اشعار از دیوان مذکور بطور اتم و فوج نوشتہ
 مے شوند **۱** آنانکہ بر خیال تو جان را سدا کنند بہ بیند اگر ندیدہ جمالت چہا
 کنند بہ نحو نظارہ رخ خوب تو دید ہاست ہا آنے کہ خاک پای ترا تو تیا کنند بہ رسم کہ رفتہ
 رفتہ قد طشت من ز ہام بہ یاران اگر کلافہ عشق تو وا کنند بہ غیر از جفا ندید دل من
 ز ہوشان بہ این ہم حکایتے است کہ خوبان وفا کنند بہ ہمہ عشق بہ نشووا ز ہم مسیح
 بیہودگی نگر کہ طیبان و وا کنند بہ تنہا نہ من سبکو گلزار و حسد تمہ زندان تمام تکبیر
 بدوش صبا کنند بہ آئینہ را بدست نگیرند ز ہمارہ خوبان اگر معایتہ یار ما کنند بہ

شاہ توحق شناس فی راہ خود بگیرد خاصان حق ہمیشہ من اقتدا کنند و تروا منم چنانکہ ملائکت آسمان
 نام مراد وظیفہ بجایے دعا کنند و حرفت حزمین بگفتہ حافظے نے رسد بکشفی تو کیستی کہ ترا مر جبا کنند
 یا بجلد ہر کلمے را در والی است و کل نفس ذائقۃ الموت مسکن دل ہر صاحب خیالے
 آہا غم آہا کہ آن آفتاب فلک تحقیق و تدقیق واقع سوم رجب یوم شنبہ سال یک ہزار و
 دو صد و ہشتاد و یک ہجری زیر افق عدم پیمان شدہ در کانپور پیش مسجد خودش بزین سپردند
 طاب اللہ ثراہ و جبل الجنۃ مثواہ قطعہ تاریخ وفات آن مرجع العلوم برسنگ بالین
 مزارش چنین کندہ اند **س** مظهر کشف و کرامات جناب کشفی ہادی راہ خدا کاشف راز
 عرفان ہ شدہ برخاستہ خاطر جو ازین گلشن دہر پذیرفت و چشم لدون جانب باغ رضوان
 سال تاریخ قلبند نمود آرشہ یوم ہفتہ سوم از ماہ رجب شد ز جہان ہ
حاجی سلطان تہا نیرمی بزیارت مکہ معظمہ مدینہ طیبہ مشرف شدہ و علوم نقلیہ
 خوب ورزیدہ و مدتی مدید در خدمت اکبر بادشاہ بودہ حسب الحکم بادشاہ موصوف
 چہار سال بہ ترجمہ کتاب مہا بہارت موسوم ہرزم نامہ بطریق الافراد و استقلال
 اشتغال داشتہ بنکے کہ از نقیب خان شروع شدہ بود از وہا تا ہم رسید ہنگام ترجمہ
 نویسی مہا بہارت یکے ازوے پر سید کہ این چہیت کہ سے نویسد گفت کہ حرف دہ ہزار
 رسالہ را بزبان حال موافق سے سازم

قاضی سجاد الدین المسلب تقی خان وزیر سلطان حسین شریعہ کے اعلم العلماء سے
 وقت بود در سال ہشت صد و ہشتاد و چہار ہجری بدست سلطان بہلول لودے اسیر
 شدہ بزندان رفت و از مجلس مومنان رہائی یافت

مولانا سجاد الدین دہلوی جامع بود میان علوم رسمی و حقیقی و تقوی و ورع از
 دنیا زیادہ بر ما محتاج اختیار نکرده و پیش مولانا سنا الدین شاگرد میر سید شریعت
 جرجانی تلمذ کردہ و از ملتان بسبب بعضی وقایع برآمدہ و تہاوردہ تیمور و بیانیہ وغیرہ
 گذرانیدہ بدہلی آمد و توطن کرد مرید شیخ کبیر است و سن ہم کبیر داشت در آخر عمر
 حاسہ بصرش رفتہ بود حق سبحانہ تعالیٰ بے واسطہ علاج بصارت را بوسے رو کرد

بر لغات شیخ فخرالدین عراقی توحشی نوشته که بجل معانی آن کافی دوانی است و رساله
مفتاح الاسرار هم از تصانیف اوست تاریخ هفتدهم جمادی الاول سن نهصد و یک
وفات یافته قبر او در دلی بالاسه حوض شمسی است بمکه افند و مولانا تراب علی لکنوی از
اولاد و مجاورشان هستند

مولوی سناوالدین احمد بدایونی ابن مولانا محمد شفیع بن مولانا عبدالحمید ابن
مولانا محمد سعید ابن مولانا محمد شریف ابن مولانا محمد شفیع بدایونی ولادت و در سال
دوازده صد و نوزده هجری بظهور بیوسه چنانچه ظهور حق نام تاریخی و بیست اکثر
از علوم در سیه بخدمت مولانا فضل امام خیر آبادی و مسلم حدیث و تفسیر بخدمت مولانا
شاه عبدالعزیز دهلوی تحصیل نموده فوائد معتده در نحو و حاشیه قاموس در لغت و دیگر
مسودات عربیه از تالیفاتش یادگار اند و در رحمة الله علیه بیعت بخدمت عم خود
مولانا عبدالحمید عین الحق داشت بمکه محرم سال دوازده صد و هفتاد و هشت هجری
رحلت فرموده

سید احمد گیسو دراز کالیپوی جامع علوم ظاهر و باطن مرید پدر خود سید محمد کالیپوی
بود گیسو دراز کالیپوی بمتابوت سید محمد گیسو دراز بود که در دکن آسوده اندک کتاب
جوامع الکلم بعبارت عربی در شرح اسمائے حسنی و مشاهدات بزبان فارسی
در حقائق و معارف از تصنیفات اوست در سال یک هزار و پنجاه و هشت رحلت
فرمای عالم بقا شد قدس الله سره

سید احمد مجاهد رامی بریلوی گو بظاهر بجز که علمائے ظاهر معدود نبود مگر باطن او بنور علم انگی
معمور بوده و در از خاندان سادات تکمیه رامی بریلی است که در ان خاندان عالی
پیش ازین بسیاری از اولیاء الله گذشته اند همچو شاه علیم الله که وفاتش در سال هزار
و نود و شش هجری و شاه محمد عدل عرف شاه لال متوفی سن یازده صد و نود
و هجری سید احمد قدس سره مرید و تالیف مولانا شاه عبدالعزیز مرحوم بود در سال
دوازده صد و سی و هفت هجری بزیارت بیت الله مشرف شده بسال دوازده

صدوسی ہجرت ہجری مراجعت نموده بسکن خود رسیدہ ہفتم جمادی الثانی سال دوازدہ
 صد و چہل و یک ہجری روز دوشنبہ وقت عصر اتکیہ رای بریلی بعزم جہاد فی
 سبیل اللہ ہجرت فرمودہ بتاریخ بست و چہارم ذیقعدہ سال دوازدہ صد و چہل و شش
 ہجری متصل بالا کوٹ واقع ملک پنجاب شربت شہادت چشیدہ شکر اللہ سعید
 سید محمد دہلوی بن سید مبارک بن سید محمد بن سید محمود کرانی جامع کتاب سیرالاولیاء
 دوران احوال مشایخ چشتیہ جمع نموده دے بھنرسن بشارت بیعت شیخ نظام الدین اولیا
 قدس سرہ مشرف شدہ و بعد از بخدمت خلفائے او پودہ از شیخ نصیر الدین محمود
 کہ اجل خلفائے شیخ موصوف بود تربیت یافتہ رحمۃ اللہ علیہ

سید محمد گیسو دراز ساکن گگر کہ ابن یوسف الحسنی الدہلوی خلیفہ راستین شیخ
 نصیر الدین محمود چراغ دہلی جامع بود میان سیادت و علم و ولایت و شانے رفیع و ربوبی
 رفیع و کلام عالی داشت در اوائل حال بدہلی تشریف داشت بعد رحلت فرمودہ پیر خود
 ہدیاردکن رفت و قبولی عظیم یافت و ہما بخار حلت فرمودہ اورا گیسو و ما از ان گویند کہ
 روزے او با چندے دیگر از مریدان پالکی شیخ نصیر الدین محمود ہوا ششم ہونہ وقت
 برداشتن گیسوے او بسبب درازی در پایہ پالکی بند شد و او بسبب رعایت ادب
 استغراق بہ بر آوردن گیسو مقید نہ شد و ہم بران وضع کہ واقع شد مسافت بعیدہ
 قطع کرد چون شیخ برین معنی اطلاع یافت خوشحال شدہ این بیت انشا فرمود
 ہر کو مرید سید گیسو دراز شدہ و اللہ خلاف نیست کہ او عشق باز شدہ بعض مریدانش
 کہ محمد نام داشت تلفوظاتش موسوم بجوامع الکلم جمع کردہ و از تصنیفات خاص و سے
 کتاب اسماء است کہ حقائق و معارف بزبان کفر و ایماد الفاظ و اشارات بیان فرمودہ
 مفتی سید محمد لاہوری بن مفتی غلام محمد لاہوری صاحب علم و عمل بود کتاب
 خلاصۃ المدارج و فقہ محمدی و مخزن الفرائض از تالیفات اوست با مادہ زیارت
 حرمین شریفین قدم براہ سفر نہادہ کہ ناگاہ متصل مشن کوٹ سفر آخرتش پیش آمد روان
 دار البقا گردید

سید محمد قنوجی از فرقہ سادات رسول و از استاد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ
ماہر علوم ریاضیہ و ادبیہ بود حاشیہ مطول از تصانیف اوست

مولوی سید محمد برہانپوری ابن شاہ فضل اللہ تائب رسول اللہ و دانشمند بزرگ و
عارف سترگ بعد وفات پدر و سادہ آرای افادہ علوم در برہان پور شد از تصانیفش کتاب
تختہ المسلہ مشہور و معروف است

سید محمد علی الدہلوی ابن سید جعفر الملکی تاجر دانشمند خلیفہ شیخ نصیر الدین محمود
جلال دہلی در توحید و تفرید مقام عالی داشت کتاب بحر المعانی و دقائق المعانی و
حقائق المعانی و رسالہ اسرار روح و رسالہ پنج نکات و بحر الانساب در بیان
نسب اہل بیت از تصانیف اوست بعد سلطان بہلول بود سے در سن ہشت
صد و نو و یک ہجری رحلت فرمود

میر سید محمد امرواہی عالم با عمل صاحب صلاح و تقوی و ورع بود از سید جلال
الملک سید رفیع الدین در بدایون تحصیل علوم کردہ بعد از تحصیل کمالات بدرس و افتادہ
مشغول شد در او اخرو و سلک ملازمان در گاہ با و شاہی بر تہ اختصاص رسیدہ
بمنصب میر عدلی عزت یاریافت و درین منصب جلیل القدر طواق عدالت و انصاف و
صدق و امانت سلوک داشتہ تا زمانیکہ او بدر باراکبر سے بود ہیچ ہتدعی و تلحدی را
قدرت رخنہ انداختن و دین اسلام نبود بعد از و نام میر عدلی بر سائر مردم مجازی
و عاریتی گشت در سن ہصد و ہشتاد و چہار ہجری بحکومت بہکمر فائز شدہ ہما بخا در سن
ہصد و ہشتاد و شش ہجری بخار رحمت حق پیوست

سید محمد بلگرامی ابن سید عبد الجلیل الحسینی الواسطی بلگرامی در علم ادب کمالی داشت
تا کہ سید طفیل محمد اترو لوی بود و استفادہ فنون عربیہ و فروع ادبیہ از والد خود کردہ
کتاب الجزء الاشراف من المستظرف منتخب کتاب مستظرف از مؤلفات اوست کہ
در سال یک ہزار و یک صد و پنجاہ و پنج ہجری انتخاب کردہ ہشتم شعبان شب شنبہ
سال یک ہزار و یک صد و ہشتاد و پنج ہجری وفات یافتہ در بلگرام مدفون شد طالب فہم و فہم

شیخ سیف الدین سرہندی ابن شیخ محمد مصوم ابن شیخ احمد مجدد قدس بسوم جامع علوم عقلیہ و نقلیہ بود کتاب علوم از والد ماجد خود کرده وہم در طریقت مریدوسے وہ لقب محی السنہ مشہور بود و ہار ہاب دنیا تعلق نہ داشت بجز ششہین نام اللہ تعالیٰ حالتی بروی طاری سے شد در سال ہزار و نو و ہشت ہجری وفات یافتہ قدس سرہ

حرف الشین المبعوث

شاہ احمد شرعی ساکن چندیری دانشمندی قہروردیشی کامل کیر السن جامع جمیع علوم عقلیہ و نقلیہ و رسمیہ و حقیقیہ بود در دیا چندیری ملک مالوہ توطن داشت وی در جواب آیات صاحب کثافت کہ در طعن اہل سنت و جماعت دارد اشعار بہمان وزن و قافیہ گفتہ است اشعار صاحب کثافت و جماعتہ سموا ہوا ہم ستہ جماعتہ حر عمری موکفہ بہ قد شہوہ بخلقہ نخواستہ فواہ شفع الوری فقتردا ہا لیلکفہ بہ جواب **شاہ احمد شرعی** عجا بقوم ظالمین باقبوا بہ بالعدل ما ینہم لعمری معرفہ بہ قد جلاہم من حیث لایدرونہ بہ تعطیل ذات اللہ مع نفی الصفہ بہ وفات او در سن ہشتاد و بیست و ہشت ہجری بوقوع پیوستہ شیخ عبد الغنی سنبتی کہ دانشمند تشریح و معتقد بود شاگرد اوست۔
شیخ شاہ محمد فاروقی انا کا بر علمای جونپوری بوسع و تقوی موصوف و ہوارہ با فادہ و درس علوم محرف بود ملا محمود جونپوری نیزہ اوست شیخ موصوف در سال ہزار و سی و دو ہجری وفات یافتہ روح اللہ روحہ

شرف الدین احمد منیری ابن محلی المنیری وی از شاہیر مشائخ ہندستان است چہ احتیاج کہ کسی ذکر مناقب وی کند اور تصانیف عالیہ است از جملہ تصانیف او کتبوات مشہور و لطیف ترین تصانیف اوست بسیار سے از آداب طریقت و اسرار حقیقت سان اندراج یافتہ و ہر آداب المریدین نیز تشریح دارد و وسے مرید خواجہ نجیب الدین فردوسی است قبر شیخ شرف الدین در بہار ست یزار و یتبرک وی رحمۃ اللہ علیہ در سال ہشتاد و ہشتاد و دو ہجری وفات یافتہ

مفتی شرف الدین رام پوری ماہر علوم فلسفہ و منطق مشہور است و اما د

شاہ احمد شرعی

ملا احمد ولایتی بود و رسال دو از وہ صد و پنجاہ و شش ہجری ہنگامیکہ از کلکتہ برام پور میرفت
 وراثت سے راہ بہ فتح پور منسویہ بنا بر فاتحہ خوانی قبر مولوی محمد سعید داماد خودش کہ بدرگاہ سید شاہ
 راہی قدس سرہ مدفون اند بسکن برادر کلام حکیم احسان علی خان فرود آورده و مان وقت
 را قم پیمان صغیر السن بود الاکن ہنوز حلیہ او بصفیہ خیالم مرتسم است کہ وکے میانہ قدسیاہ
 رنگ سفید ریش نجیف الجبشہ ضعیف القوی بود از تصانیف او سراج المیزان و منطق

و شرح سلم تالایچہ و لای تصور و بعض فتاویٰ فقیہہ مشہور اند

حکیم شریف خان دہلوی طبیب مشہور و معروف است عمالہ نافعہ و تالیف شریفی
 و علاج الامراض و دستورا الفصد و حاشیہ نفیسی و حاشیہ شرح اسباب غیرہ از تصانیف او است
 و فائش و رسال دو از وہ صد و سی و یک ہجری واقع شدہ شاعری تاریخ فوٹوش این حسین یافتہ
 در ریخا ازین دار فانی گذشت **حکیم و طبیب و لطیف و ظریف بہ حسن و کفایت**
 سال و فائش مین بہ صد افسوس مرزا محمد شریف

مولانا شعیب دہلوی پدرش ملا منہاج در مدرسہ از لاہور بقصد تحصیل علم در وہلی آمد
 و در تحصیل علوم ریاضات شاقہ کشید بعدہ در عمد دولت سلطان بہلول لودی مفتی شہر شد
 و زمین جاسکوت و زرید مولانا شعیب عالم و عامل در صورت و سیرت ملک تمثال بود و
 در وعظ و تذکیر بے نظیر زمان خود و قتیکہ و عطف گفتی و مستر آن خواندی بہیج کس را مجال
 عبور از ان راہ نبودے اگرچہ خود بارگران بر سرداشتی ایستادہ شدے و استماع نمودی
 و او را در وعظ بحسب اختلاف مقامات و عمد و وعید حالات عارض شدے
 جمیع اکابر و علمائے شہر وہلی در پاس و عطف او حاضر شدند و اکثر از مولی و آہائے شہر
 در ابتدا شاگرد او بودند بہال ہند و سی و شش ہجری وفات یافتہ قبرش در دہلی
 بر بالائے حوضی شمسی است نور اللہ مرقدہ

قاضی شمس الدین شیبانی دشمنہ متحجر بود از وہلی در زمان تغلق شاہ بنار نول رفت
 و بدایت حال کہ ہنوز سنت نکاح و دوست او نیامدہ بود بقصد زیارت خانہ کعبہ برآمد
 و چمن بگرات رسید و مسجد سے درآمد و اعظمی مقربے مذہب بر منبر آمد و تقریر مذہب

افضل کہ رسا وہ خلق افعال عبادت کرد گفت این دست نیست اگر کشایم من بکشایم و اگر
 بر بندم من بر بندم هیچ کس را از حاضران قوت بخاورد او نبود قاضی شمس الدین گفت اگر قدرت
 بدست نیست چرا دست بر پشت بر بندے حاکم کجرات را این دخل و سے خوش آمد
 جاریہ کہ از دارا حرب آورده بودند پیش کش او کرد و ازو سے اولاد شد حق سبحانہ در اولاد
 او برکت داد و علم بخشید رحمۃ اللہ علیہم اجمعین یکے از اولاد او بنام تاج الافاضل بود از
 و سے پنج پسر شدند ہمہ دانشمند و متقی یکے از پسران او قاضی مجد بود پدشخ احمد مجد کہ
 ذکر او در حرف الف گذشت داود اہفت پسر ہمہ عالم و عامل بودند

مولانا شمس الدین بکلی اودھی دی اقلاندہ مولانا فرید الدین شافعی است کہ شیخ
 الاسلام اودہ بود از اودہ بنا بر تحصیل علم بہلی قدم آورده و بخدمت مولانا ظہیر الدین بہکری
 تلمذ نموده از شاہیر علماء شہر دہلی گشت بیشتر مردم شہر در تلمذ سے انتساب سے کردند
 بان نسبت مظلوم متبع بودند گویند اور اثر سے است بر مشارق الاوارودان نقل کرده کہ ما تلمذ
 نبی قطو سے روزے با مولانا صد الدین تاو سے بخدمت شیخ نظام الدین اولیا
 قدس سرہ آمد شیخ پر سید در شہر سے باشیہ چیزے تعلیم کنیہ گفت آری بخدمت مولانا
 ظہیر الدین بہکری اصول ہندوی می خوانیم شیخ ایشان را از بعضی مواضع کہ باہکال مشہور بود
 پر سید گفت کہ سبق مانا ہمین جا رسیدہ است این حرف برمانیز شکل مانده است شیخ آنرا
 حل کرد ایشان را اعتقاد در حق شیخ راسخ شد بعد از مدتی مولانا شمس الدین بکلی مرید شد
 دیگر تہ کمال رسید و از اعظم خلفائے شیخ گشت در میان یاران اعلیٰ شیخ معظم و مکرم و صاحب
 صدر شد و از تکلفات و مراعات رسم و عادات مبرا و از تعلق تزویج مبرا بود و کتر سے بلرب
 گرفت شیخ نصیر الدین محمود کہ از تلامذہ اوست در مدح و سے گفتہ شعر سالت العلم من
 احیاک حقاً فقال لعلم شمس الدین بکلی ہنرمانیکہ سلطان محمد تغلق شاہ دہلی تیغ تو و سیاست
 بر خلاق خصوصاً بطائفہ مشائخ آختہ بود مولانا شمس الدین بکلی را طلبیدہ گفت مثل تو دانشمندی
 زجا چکند بکشیر برود و در تہانہ سے آن دیار بنشین و خلق خمار با سلام دعوت کن مولانا از پیش
 سلطان براسے تہیہ اسباب سفر آمد و گفت کہ من شیخ را بخواب دیدہ ام کہ مرای طلبید مردم

چہ می گویند من بخدمت حواجه خود میروم ایشان مرا کجائی فریستند فردا سے آن روز سید سیدنا اولی
برآند و بیارانشاد این خبر سلطان رسید حکم کرد کہ اورا بدگاہ نابیارند مبادا کہ ہمانہ میکرده باشد
در این اثنا دس سال ہفتصد و چهل و ہفت ہجری ازین عالم رحلت فرمود تبر او در یاران
چہوترہ در دہلی است رحمۃ اللہ علیہ

مولوی حافظ محمد شوکت علی صدیقی سندیلی ابن چودھری سند علی بن چودھری

منصب علی تاریخ لوند ہم محرم الحرام یوم انیس سال دوازده صدوسی و چہار ہجری ولادت
یافتند جدشان چودھری منصب علی بخوشی بنیرہ اولین خود ہزار ہاروپہ مرت فرمود ہر گاہ
عم شریفش قریب بسہ سال رسید دستبے زیر کمر برآمد کہ از صدمہ آن اعصاب پانچ
شدہ ہر دو پالاغ و کوتاہ گشتند دماغ رفتار شدن با وجود تداوسے اطباء عصر انان

آفت فلعے دست نداد بچہ چہار سال و چہار ماہ و چہار روز کہ معمول شرفای مسلمانان

ہندوستان است رسم تسمیہ خوانی بطور بیوست حفظ قرآن مجید از سید فتح اللہ سندیلی

و حافظ محمد ابراہیم خیر آبادی نمودہ چہار سال فراغت یافتہ در خدمت مولوسے سید

فقیر اللہ سندیلی و ملا اسرار قل بخاری قدری مستفید شدند بعدہ والد ماجدشان یعنی چودھری

سند علی مولوی تراب علی ابن شیخ شجاعت علی لکنوی را کہ دانشمند تبحر بودند بمشاہرہ نچاہ روپیہ

نقد باصنادہ خوراک و پوشاک و صرفہ چند طلبہ بنا بر تعلیم صاحب ترجمہ ملازم کردند کہ در دست

قلیل از کتب و سید بخدمت مولوسے مغزے الیہ فراغ حاصل کردند لیکن والد ماجد

شان چودھری سند علی قبل از فراغ داعی اجل را اجابت بیک گفتر ہر گزای عالم بقاشدند

اعمام شان چودھری شمس علی و چودھری عظمت علی کہ موجود بودند تقریب فراغ بکشادہ

پیشانی تمام بصر پانزدہ ہزار روپیہ بانجام رسانیدند جناب ہم اللہ خیر ادرین تقریب بسیاری

از علما و صلحا و طلبہ و حفاظ و اطبا و حجاج و مشائخ مدعو بودند صاحب ترجمہ بعد نماز جمعہ

و عطا کردیم و علم آدم الاسماء الایہ گفتند بوردہ سورہ فاتحہ و حدیث انما الاعمال بالنیات

خوانند و علماء موجودین از دست خاص دستار فضیلت بفرق مبارکش بستند و

مولوسے تراب علی را یک ہزار روپیہ نقد و دو شالہ و دو مال و غیرہ اعمام صاحب ترجمہ

تذکرہ کو ذیل علیٰ ہذا القیاس دیگر علماء بحسب حال بدل نمودند مشار الیہ بدرجہ و مرتبہ طلبہ
 علوم معروف اندو از مولوی سید حسین محمد طبع آبادی و شاہ خادم صفی پوری و سید شاہ
 نواز شمس احمد صفی پوری و شاہ محمد علی صفی پوری بیعت و خلافت سلاسل قادریہ و حشمتیہ
 و شہروریہ حاصل نموده و صد ہا مردم مریدانش بستند موکف و مجیدان را ورتالیف این
 تذکرہ از حضرتش امداد کے کامل رسید کہ اداسے شکرش بہ ہزار زبان ہم نمی تواند کرد
 سلمہ اللہ و ابقاہ و اوصلہ الی ما یتناہ تصانیفہ الشہیرہ حاشیہ شرح جامے
 الاستقصاء فی الاستفتاء و علم الیقین فی مسائل الاربعین شماتت الانظار فیہا مضی من الآثار
 غایۃ الادراک فی مسائل السواک الزاواہد فی تحقیق الصلوۃ الوسطی کشف المستور عن وجہ
 السحر کتب زیر تالیف ختمہا القدر بالآخر رسالہ در باب طہارت مصلی۔ رسالہ
 و تشریح الصدور بلیلۃ القدر۔ رسالہ بچواب بطلان خلافت خلفای ثلاثہ۔ آفاقتہ المنافع بمسائل
 اختلاف المطالع در تحقیق رویت ہلال۔ عقیدہ اللولؤ المسحور فی تکرار کشف المستور۔ انہام
 المسائل بچواب مایۃ مسائل۔ انشاء و نحو الخ۔ تابع سندیلہ

قاضی شہاب الدین دولت آبادی ابن شمس الدین بن عمر الزاوی در دولت آباد
 متولد شدہ از قاضی عبدالمقتر دہلوی و مولانا خواجگی تلمیذ مولانا معین الدین عمرانی اکتساب
 علوم کردہ ہر گاہ شکر امیر تیمور متوجہ دہلی شد قبل رسیدنش بدہلی قاضی شہاب الدین
 ہمراہ او ستاد خود مولانا خواجگی ہزارو سہے ہلے ہلے شتافت مولانا خواجگی بکالیبی رخت
 اقامت انداخت و قاضی بچونپور رفت سلطان ابراہیم شرقی قدم قاضی معتمد شہر وہ
 باعزاز و تعلیم تمام پیش آمدش و اورا بملک العلماء لقب کرد قاضی و سادہ افادہ و در س
 بچون پور مزین فرمود و تصنیف کتب معروف گردید انانہ بجز مواج تفسیر قرآن مجید
 بزبان فارسی و حاشیہ کافیہ و کتاب ارشاد در نحو کہ در ان تمثیل بہر مسئلہ در ضمن
 عبارات ادا کردہ فقیر کتاب مذکور بہ کتب خانہ مولانا مفتی علی کبیر نجلی شہری دیدہ بود و
 بہائخ البیان در فن بلاغت و تشریح بزوی و در اصول فقہ و تشریح قضیہ بانہ سعادت
 و رسالہ در تقسیم علوم بعبارت فارسی و مناقب سادات و فتاوی ابراہیم شاہی و غیرہ

از تصانیف وی مشہور اند تاریخ بست و پنجم رجب سال ہشت صد و چہل و نہ ہجری رحلت فرمود
 بجنوب پور جانب جنوب مسجد سلطان ابراہیم کہ بنام مسجد اٹالہ شہرت دارد مد فون شد مولف
 اوراق و رسال شعست و یکم صدی سیزدہم ہجری و قتیکہ از چہلی شہر بغازی پور سے رفت
 مرقدش ز زیارت کردہ نور اللہ مرقدہ صاحب تاریخ فرشتہ نوشتہ کہ اصل او از غزنین است
 در دولت آباد کن نشو و نمایانہ سلطان ابراہیم شہرتی در تعظیم و توقیر او بسیار می گوشید
 و بروزہا سے متبرک در مجلس سلطان ابراہیم بر کرسی نقیرہ سے نشست گویند
 وقتے قاضی رامضے طار سے شد سلطان بعیادت اورفتہ بعد از تفیش احوال
 و اظہار لوازم ہر بانی قدح پراناب کردہ گرد سر مولانا گردانیدہ بنوشید و گفت بار خدایا
 ہر بلا سے کہ در راہ او باشد نصیب من گردان تاورا شفا بخش ازینجا عقیدہ آن صاحب
 تخت و تاج نسبت علماء شریعت محمدی صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم معلوم میتوان کرد
 کہ تاچہ غایت بود۔

شہاب الدین معالی در فن محاکوئی مہارت کاملہ داشت ہمراہ بابر شاہ ہند آمدہ
 در سلک ندما سے مقرب او انتظام داشت رسالہ در نمین و توضیح علم معما از تصنیفات
 اوست سال نصد و چہل و دو ہجری بعد ہمایون شاہ فوت شدہ شہاب الثاقب
 تاریخ فوت اوست

ملا شکر کشمیری از احفاد بابا عثمان گنائی و علماء نامدار کشمیر محدث و فقیہ
 جامع علوم عقلی و نقلی بود ملا فیروز مفتی برادر زادہ اوست پیش علماء شہر خود کتب درسیہ
 گذرانیدہ بحرمین شریفین رفتہ و از ابن حجر کی اجازت حدیث یافت باز بہ کشمیر آمدہ با فادہ
 طلبہ علوم سے پرداخت کہ اجلاس در رسید بجلہ قلاش پورہ مد فون گشت۔

حکیم شیر علی احمد آبادی بن حکیم محی الدین صدیقی والد ماجد ابن مسود اوراق اولاً
 کتب درسیہ طبیہ بحضرت والد خود تحصیل فرمودہ بعد ازان بمقام لکنو پیش حکیم امام بخش
 مرحوم تلمیذ حکیم محمد اسحاق خان دہلوی مغفور مطب نمودہ فن طبابت را بجدت برسانید
 و بسر کار نواب اصطف الدولہ بہادر بعد ہا سے مسز ز مثل تحصیلدار سے و فوجاری

ملازمت کر وہ بھر شیخوخت خانہ نشین شدہ بہ معالجہ مرضی سے پرداخت واکسی خواہان مزد
نے شد اوقات شہاروزی بتلاوت قرآن مجید وورد لائل الخیرات و صلوة پنجگانہ صرف
سے نمودے غفر اللہ کہ بعد فراغ نماز چاشت و اشراق بر سر یکہ نشین گاہ او بود شستہ
ہر پیش اشحال مرضی کہ موجود بودند سے پرداخت و ہر یکے با علاج مناسب تجویز میفرمود
حتی الامکان نسخہ قلیل لاجزا و کثیر المنفعت تجویز سے کرد و بجانہ کسی نے رفت و اناہل برادری
و مردم مفلوک اشحال چیزے نے گرفت انجہ از انہیاسے بیرونی بدوے رسید ہمہ بد اوقات
عسر با صرف سے نمودی را طریق معالجہ عجبے بود کہ تعلق بدید و شنیدند اور روزی طفلی را
پیش سے آوردند کہ بدو گوش بیہوش بود سے گفت کہ چیزے در گوشم سے کا و والد
مرحوم فرمود کہ نے حقہ بیارید چون نے آوردند اور انکار رو کہ در قلند انش بود بھو قلم تراشیدہ
در گوش ماؤت طفل نہاد و بطنے دیگر فیتلہ سوزان نہاد سے بر نیامد کہ طفل متبسم گردید
ہر گاہ نے زمین زوندیچے ہزار پاکہ آزا کھنکھو رہ گویند بہ آمد مردمان ششدر شدند سے
خمیازہ کردہ ہر دو دست بالاسے سر بردا بچنان دستماش کشیدہ مانند بہ ہیج تدبیر فرود
سے آمدند والد مرحوم فرمود کہے کہ باین زن رشتہ مضحکہ داشتہ باشد دفعہ دست خود
زیر ناف زن بردا بچنین کوہند زن ماؤت ہر دو دست دفعہ فرود آرد با وائل ماہ شعبان اعظم
سال دوازده صد و پنجاہ و شش ہجری حضرت قبلہ گاہے بعارضہ تب و اسہال کبھی
بتلاشدند حکیم مردان علی و حکیم احسان علی مؤلف طب احسانی اخلاص حضرت
شان کہ از مؤلف ایچچان کلان تر و دوران وقت موجود بودند ہر یکے طبیب حاذق بود
بداوے کو شیدند لکن مع قصایہ نبشتہ نماید سترو بہ تدبیرے کارگر نشد بتاریخ
چہار دہم رمضان المبارک سال مذکور وقت نماز عشاء کلمہ طیبہ گویان بھر ہفتاد و پنج سالگی جان
بحق تسلیم فرمودہ بمقابر آہائے واقع احمد آباد فون شدند ہفت پسرینے حکیم
مردان علی و حکیم علی رضا و حکیم احسان علی و مولوی حکیم ایمان علی و حافظ قربان علی و حکیم فرمان علی
و بندہ رحمان علی مؤلف و پنج دختر اعقاب خود گذاشتند و جملہ اولاد پسری و دختری
از مذکور و اناش خرد و کلان شصت کس وقت و اوقات آن جناب زندہ و موجود

ہونے تک روز قبل از وفات ہمہ سابق خود طلبیدہ یگان یگان راجہ سش فرمودہ نخصت
 نمودند مؤلف اوراق دران وقت از سال یازدہم ماہی چند تجاویز کردہ بود شعرا سے
 وقت تاریخ وفات آن سرور کہ لوک ریز خامہ منہ مودند ثبت ذیل اندانان جملہ
 از شیخ نیاز مجی الدین سلونی شیر علی بطن طبابت بہ ملک ہند بہ بود ہست بی مبالغہ
 باو علی سہیم بہ رحلت بجلد کرد زوار الشفای دہر بہ در خانہ باغ خلد برضوان ہونندیم بہ تاریخ
 آن بدیہہ ز طبع صحیح ریخت بہ افسوس لے علاج طبابت شدہ سقیم از تو لو سے
 کفایت علی کافی مراد آبادی جو شیر علی لے کیا انتقال بہ تو کا نے مناسب ہی بہر
 ثواب بیسی سال تاریخ لکھد یعنی بہ بہ روح بخادم بو تراب از صنعت مراد آبادی
 حکیم شیر علی ثانی قلاطون تھے بہ یہ چاہا اپنے اب سیزگے جنت کی نہیں ہے سال وفات
 ان کا صنعت از سر آہ بہ ہزار حیث مسیح زمان نے رحلت کی بہ از شاعری لکھنوی
 چورفت از جہان شیخ عالی نسب بہ کہ راز خفی ہو برو سے جلی بہ خرد از سر جہد تاریخ گفت بہ
 بود با علی حشر شیر علی

حرف الصا والمہملہ

ملا صادق حلوانی مرقندی علامہ زمان رتبہ او ازین عالی ترست کہ در شمار شعرا
 در آورده شود ملا سے خوش فہم و خوش بیان پر مادہ ہو بعد از تردد بسیار بہت در استان آمدہ
 و کشان کشان توفیق رفیق ادشہ زیارت بیت اللہ و اما کن شریفہ آن دیار سرد در سن
 منصد و ہفتاد و ہشت ہجری مراجعت نمودہ قصد وطن مالوت کرد و راشتای راہ مرزا محمد حکیم
 سے را بہ کامل تکلیف توقع فرمودہ سبق شروع کرد سے در شعر گوئی سلیقہ خوب و
 فطرتی عالی داشت صاحب دیوانہ نسبت از نتیجہ طبع اوست سے جل گم شد و سے
 دہم کس نشان ازو بہ در خندہ است لعل نو دارم گمان ازو بہ ولہ ضمیر دوست جو آئینہ
 در مقابل ماست بہ در و معاینہ پیدا است انجہ در دل ماست بہ ولہ در عشقت کز تو
 پنہان در دل وجان داشتیم بہ شد عیان از چہرہ ام ہر چند پنہان داشتیم
 سید صبغۃ اللہ بروحی نامش سید محمد الدین بن سید روح اللہ حسینی شاگرد

بعد از فراغ خاطر ازین کار ترا بخضر ملاقی سازم قاضی نے الحال بہفت صد تنگہ باو داو اجد
از دور و ناگس پیش قاضی آمدہ گفت بیا کہ خضر را بتو نمایم قاضی را بدریا برد و عیار طویل اقامت
قاضی کوتاہ قد بود و در آبی کہ تا بجلق بود رفتہ است تا دگفت کہ بیا این جا خضر است قاضی
گفت من شناسوری نمی دانم چگونه بیایم مرد گفت ترا بجای خضر دلاست کردم اگر تو نتوانی آمد گناہ من
صدر الدین حکیم دہلوی عمدہ ترین اطباء سے وقت وی را در صناعت طب مہارت
نامہ بود از اجلہ خلفائے شیخ نصیر الدین محمود است و طفولیت منظور نظر شیخ نظام الدین
اولیا نیز شدہ قصہ پیدائش وی بدعا سے سلطان المشایخ و ربودن پر بیان وی را بنا بر معالجہ
بیمار در اخبار الاخیار مذکور است از تصانیف و سے صحائف است بس فصیح و متین
مشتمل بر معارف و حقائق رحمۃ اللہ علیہ

مفتی صدر الدین دہلوی اصلش از کشمیر است وی در وہلی متولد شدہ اکتساب
علوم نقلیہ بخدمت مولانا شاہ عبدالعزیز و مولانا عبدالقادر و مولانا محمد اسحاق منوہ و علوم
عقلیہ از مولو سے فضل امام خیر آبادی اخذ کردہ فائق الاقران شد از سرکار انگلیشیہ بعدہ
صدر الصدور سے واقفانہ و بی مہربندی داشت با مرآت و احسان بود اکثر طلبہ
مدسہ دارالبقا را کہ زیر جامع مسجد دہلی بود طعام و لباس سے و او بسال دو از وہ صد ہفتاد
وسہ ہجری کہ زمان قدر بود با تمام فتوای جمہاد منصب و جائداد منقولہ و غیر منقولہ از دست
رفت و تا چند ماہ نظر بند بود بعد تحقیقات رہا شدہ جائداد غیر منقولہ با دریافت جائداد منقولہ
کہ در معرض البیع من بزیور آمدہ واپس نشد زمان بعد ہم بدرس سے پرداخت طبع
موزون داشت اشعار عربی و فارسی و اردو می گفت و آزر وہ تخلص وی بود و بسیار سے
مردم از بلا و امصا رہیدہ آمدہ از دستفیدی شدند بوجہ کثرت درس و افتابصانیت
کم توجہی داشت رسالہ فتمی المقال فی شرح حدیث لا تشدوا الرجال و در المنصود فی حکم
امراة المفقود و اجوبہ کثیرہ استفتا ہا از ویادگار اندام دو سال برض فالج مبتلا بودہ بعمر ہشتاد و
یک سالگی بروز پنجشنبہ بست و چہارم ربیع الاول سال دو از وہ صد ہشتاد و پنج
ہجری وفات فرمود و مولو سے ظہور سے علی الخاطب بہ شمس الشعرا تاریخ و فائش

چنین یافتہ ہے چہ مولانا صدرالدین کہ در عصر کبیر امام اعظم آخر زمان بود و زسبے صدر
 الصدور نیک محضر بعد از واد چون نوشیروان بود و بر ذریعہ پشتمنہ کرد و رحلت نمود کما این عالم نہ
 جائے چادوان بود و بیع الاول و بیست و چهارم و وادج اوسوسے دار الجنان بود و ظهور
 النسوس آن استاد ذی قدر و پرورم ہمیشہ مہربان بود و چراغش بہست تاریخ ولادت
 کنون گفتم چراغ دو جهان بود

مفتی صدرالدین لکھنوی الاولاد شیخ محمد عرف شیخ قاضی پسر اکبر شیخ اعظم ثانی بود
 عالم سن و بزرگ طبع شعر گوئی داشت و زمانیکہ ارادت خان فوجدار لکھنؤ بہست اقامت
 خود محلہ ارادت نگر آباد کرد و عمارت عالی ترتیب داد صاحب ترجمہ در مدح خان مذکور
 و تعریف عمارت قصائد و غزلیات نوشتہ از آن جملہ اینست **ہمہ آفاق چون**
 جسم و جهان را جان ارادت خان بہ صفات عالیاتش گوہر بہست و کان ارادت خان بہ
 شود آباد ہر جا کہ افتد یک نگاہ او بہ خراب آباد گیتی را سازد سامان ارادت خان بہ
ولہ ایضا ہر سوختہ مکان بہ ارادت نگاہ آید کہ چو یک خشک است کہ با برگ ترا آید بجای
 است مصفا کہ اگر دیدہ یعقوب بہ اندر نظر آرد غم یوسف بسر آید و وفاتش در سال ہزار و
 ہفتاد و پنج ہجری واقع شدہ پسرش محمد صادق تاریخ وفاتش و تاریخ بنای مقبرہ کہ در سن
 یازدہ صد و نہ تعمیر شدہ این چنین یافتہ **ہ** شدہ تاریخ وصال و تاریخ بنا بہ

کہ بود خانہ جنت زنی دوست خدا بہ

مولوی سید صدیق حسن خان بہادر ابن مولوی سید آل حسن قنوجی کنیت

شان ابوالطیب است بسال دوازده صد و چہل و ہشت ہجری بقنوج متولد شدہ علوم
 در سیمہ مروجہ بخدمت مفتی صدرالدین خان دہلوی و علوم تفسیر و حدیث و غیرہ از علمائے
 یمین و بہند مثل قاضی حسین بن محسن انصاری و شیخ عبدالحق بن فضل اللہ ہندسے و
 شیخ محمد یعقوب دہلوی بہا جریا در مولوسے محمد اسحاق دہلوی اکتساب فرمود از ہر یکے
 اجازت عامہ نامہ یافتہ بمطالعہ کتب متنوعہ علوم متعددہ پرداخت تا اینکه مطیع سفرش
 بریاست بھوپال کہ از مالک مالوہ است رجل اقامت انداخت در آن بلدہ ترقیات

سوز افزون استقبالش کرد بوزارت و نیابت چہ گفتہ آید بزوجیت رئیسہ بھوپالی در سال
دوازده صد و ہشتاد و ہشت ہجری رسیدہ بخطاب نوابی و خانی کامیاب گردید و نشان
بھیدی درجہ ثانیہ از سلطان عبدالمجید خان عثمانی یافتہ دو فرزند از جنہ از بطن زوجه دیگر
دوستیکے میر نور الحسن خان طیب دوم میر علی حسن خان ظاہر ہر دو صاحب علم و ثروت
مثل پدرانہ کتب مؤلفہ صاحب ترجمہ بزبان ہندی و فارسی و عربی کہ در مطالع بھوپال
و مصر و قسطنطنیہ و غیرہ مطبوع شدند اسمائے آنها بذیل مذکور اند ابجد العلوم
اتحاف البنلاء - الاحقوار - الاوراک - الاذاعہ - چہل حدیث - افادۃ الشیوخ - اکسیر فی
اصول التفسیر - اکلیل الکرامہ فی بیان مقاصد الامامہ الانتقاد والرجح فی شرح الاعتقاد
الصیح - بدور الابلہ - بغیۃ الرائد فی شرح العقاید البہانۃ اصول اللغہ - بلوغ السؤل من
انقضیۃ الرسول - تمیہ العصبی - ثمار التنکیت فی شرح آیات التثبیت - الحجۃ فی
الاسوۃ الحسنۃ بالسنتہ - حج الکرامہ فی آثار القیامہ - الحزر الملکون من لفظ المعصوم المامون
حصول المامول من علم الاصول - المحطہ بذکر اصحاح السنۃ - حل الاسئلۃ المشکلۃ حقیقیہ
الاکوان - دلیل الطالب الی ارجح المطالب - ذخیر المحتجی من آداب المفتی حسلہ
الصدیق اسے البیت العتیق - الروضۃ الندیہ فی شرح الدرۃ البیہ - ریاض الجنۃ
فی تراجم اہل السنۃ - السحاب المروم - سلسلۃ العسجد فی فکر مشائخ السنۃ - شمع النجم
صافیہ شرح شافیہ بحالۃ الناشد - ظفر الاضی بما یجب فی القضا علی القاضی - العبرۃ
مما جاری فی الغزو والشہادۃ والہجرۃ - العلم الخفاق من علم الاشتقاق - عون البارکے بحل
ادلۃ البخارے - غصن البان فنیۃ القاریے - فتح البیان فی مقاصد القسمان -
فتح المغیث بفقہ الحدیث - الفرع التامی من الاصل السامی قصد سبیل فیض الارباب -
قطف الثمر کشف الالتباس روشید - لف القطاط - لقطۃ العجلان مشیر ساکن الغرام
مراجع الغزلان - مشک الختام شرح بلوغ المرام - منہج الوصول - الموعظۃ الحسنہ - نشوۃ
السكران - نیل المرام من تفسیر آیات الاحکام - الوشی المرقوم - ہدایۃ السائل ليقظ
اوسے الاعتبار - جمادی الثانی شب پنجشنبہ سال سیزدہ صد و ہفت ہجری

وفات یافتہ بجاک بھوپال مدفون گشت

صفی بن نصیر اسم شریفش صفی الدین بن نصیر الدین بن نظام الدین است سلسلہ نسبش بچند واسطہ بامام ابوحنیفہ کوفی سے پیوند و امام ہمام رحمۃ اللہ علیہ از اولاد نوشیروان عادل شاہ علم بود باجملہ شیخ نظام الدین جد صاحب ترجمہ باپسرخود نصیر الدین از مرزبوم غزنین باستے چند حادثہ ہا کو خان بعد دولت علاء الدین خلجی روہندوستان منارہ دستے دروہے قیام ورزید و در قرأت مذکور قاضی شہاب الدین بن شمس الدین دولت آبادی ہم ازان دیار داروہلی گشت و بزمرہ تلامذہ قاضی عبدالمقصد مباحی گردید چون حادثہ مغل دروہے رونودہ بعد سلطان ابراہیم شرقی قاضی شہاب الدین و شیخ نظام الدین جد صاحب ترجمہ ازوہے بچوپور قدم آوردند قاضی دخترے داشت ادب شیخ نصیر الدین بن نظام الدین منکوح فرمود ازوہے پس بوجود آمدند صفی الدین نذر الدین رضی الدین و ہر یکے بخدمت قاضی شہاب الدین جد مدرسے خود باکتساب علوم متداولہ دانشمند متبحر شدند شیخ صفی الدین بعد فراغ بدرس علوم متعارفہ پر داخت و بسیاری کتب عربیہ و فارسیہ از تشریح و متون تصنیف فرمودہ ازان جملہ دستور المبتدے و حل التریب کافیہ وغایہ التحقیق شرح کافیہ مشہور اند شیخ صفی الدین مدتی بدرس و تدریس گذرانیدہ بالآخر بتلاش شیخ داروہلی گشت ہمدان زمان سید اشرف جہانگیر کہ مرقدش در کچھوچھہ است دران بلکہ رونق افروز بود چون شیخ صفی الدین بخدمتش رسید سید اشرف قدس سرہ بجزودید نش برخواست و قریب خود نشانید و ہمان ساعت وے را بسلسلہ چشتیہ نظامیہ مرید گرفتہ حشرۃ خلافت عطا فرمود برادر خروشن شیخ رضی الدین دران ہنگام بردوہلی عمدہ تضاد داشت شیخ صفی الدین ہم در انجا رخت اقامت انداخت پس شش شیخ ابوالکلام اسمعیل است کہ رسالہ دستور المبتدے ہی جہت تعلیم او تالیف فرمودہ و نیز شیخ ابوالکلام را خرقہ خلافت خانان چشتیہ نظامیہ پوشانیدہ بتاریخ سیزدہم ذیقعدہ سال شست صد و نوزوہ ہجری بریاض رضوان خرامید

مولانا صفی الدین سرہندی مشہور بصفی القدر بن عزیز القدر بن محمد عیسیٰ بن

سید الدین بن محمد معصوم الملقب بعبقۃ الوقتی بن مولانا شیخ احمد مجدد الف تانی سرہندی
 دانشمند مجتہد و محدث معتبر جامع علوم ظاہر و باطن تارک دنیا زاہد طالب المولے بود
 نواب نصیر اللہ خان مرزبان رامپور ہر چند جہت بخشگی گری لوح خود ملتجی شد و سے قبول
 نہ فرمودہ دوام بظاہر کتب حدیث و تفسیر و اوراد و اشغال داشت بروز پنجشنبه
 بست و پنجم شعبان سال دوازده صد و بیست و شش ہجری بدار البقا شتافت

حرف الضاد المعجمۃ

خواجہ ضیاء الدین برلی مؤلف تاریخ فیروز شاہی کہ سال پنجاہ و ہشتم صدی ہجری
 اتمام یافتہ دان کتاب تواریخ ہشت نفر شاہان کہ در مدت او دو پنج سال سلطنت
 کردہ اند و غیبات الدین بلبن تافیروز شاہ ذکر نموده و سے مرید شیخ نظام الدین اولیا
 است مجموعہ لطافت و ظرائف بود و از ہر گونه کلمات و حکایات یادداشت و در آخر
 واسطہ لطائف طبع و فن ندیکے کہ داشت خدمت سلطان محمد تغلق ممکن و مستقل گشت
 و بعد از دولت فیروز شاہ ہما عیاج کفایت کرد و گوشہ گرفت کتاب حسرت نامہ
 و تصوف ہم از تصانیف اوست و بعد وفات در جوارہ وضع شیخ نظام الدین
 اولیا مدفون گشت رحمت اللہ علیہ می گویند بزبان شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ
 سے کس بنام ضیاء الدین بودند کیے قاضی ضیاء الدین سنائی کہ منکر شیخ بود و دوم خواجہ
 ضیاء الدین برنی صاحب ترجمہ کہ معتقد و مرید شیخ علیہ الرحمہ بود سوم خواجہ
 ضیاء الدین بخشبی کہ نہ منکر بود و نہ معتقد

خواجہ ضیاء الدین بخشبی بدایونی مرید شیخ فرید کہ نبیرہ و خلیفہ شیخ حمید الدین ناگوری
 است اورا تصنیفات بسیار است آنا بجمہ سلسلہ سلوک عشرہ بشرہ کلیات و جزئیات
 طوطی نامہ وغیرہ کتاب سلسلہ سلوک و شیرین بیانی و رنگین زبانی مشہور است و مشتمل بر
 حکایات لطیفہ کثرے تمام صدقے رحمتہ اللہ علیہ در سال ہفت و پنجاہ و یک ہجری
 وفات یافتہ اورا شہید و شہداء

قاضی ضیاء الدین سنائی دانشمند مجتہد و دریا مست و تقوی سے عقیدت سے دانستہ و عالم

شیخ نظام الدین اولیا قدس سرہ بود و بر پایه شریعت بغایت قدم راسخ داشت و او کم ہر شیخ از جہت سماع احتساب کردی و شیخ باو سے جز معذرت و التقیاد پیش نہ آمدی و در تعظیم حساب ترجمہ علیہ الرحمہ دقیقہ نامرعی نگذاشتی اور کتابی است مسمی بہ نصاب الاحساب حاوے بہرہ قائق و آداب احتساب و انواع بدعت و احکام سنت سے گویند کہ شیخ نظام الدین اولیا در مرض موت قاضی ضیاء الدین بیادت سے رکت قاضی دستار چھو رہا سے اندازہ شیخ انداخت شیخ دستار چہ برچید و ہر چشم نہاد شیخ تا کہ پیش سے پہنشت قاضی حشم باو سے دو چار تکرار چون برخاست و بیرون آمد آواز فوٹش برخواست شیخ می گریست و تاسف میکرد کہ یک ذات حامی شریعت بود حیف کہ آن بزرگوار رحمہ اللہ علیہا در تذکیر ضیاء الدین سنائی زائد از سہ ہزار مردم حاضر می شدند نقل است کہ وقتی شوارب شیخ شرف الدین ابو علی قلندر پانی پتی بغایت دراز شدہ بود کہے را مجال آن نبود کہ بو سے امر بقص آنہا کند مولانا ضیاء الدین سنائی کہ جو ش شریعت در برداشت مقراض بر گرفت و محاسن شریفش در دست گرفتہ قص شمارب کرد گویند کہ بعد از ان شیخ ابو علی قلندر ہمیشہ محاسن خود باو سیدی و گفتی کہ این در راہ شریعت مجزیہ گرفتہ شدہ است قدس سرہ حافض ضیاء اللہ بلگرامی از سادات واسطی بلگرام و فضلای علی کن مقام است و قاری قرآن مجید و عالم کامل بود ہوا رہ بدین طلبہ اشتغال داشت مد تشو و نظم عربی و فارسی بلند پایہ بود منشائش بعد فوت او ہر دو فقر تزییب یافتہ و میر عبد الجلیل بلگرامی بہر ان در با چہ نوشت سے بسال ہزار و یک صد و نہ ہجری ازوار دنیا با خرت رحلت نمود

حرف الطاء والمہملۃ

سید طفیل محمد آترولی ابن سید عکرا اللہ الحسینی آترولی ابیلگرامی دانشمند شہر جامع علوم ظاہر و باطن طبع موزون داشت بتاریخ ہنرمندگی سال یک ہزار و ہفتاد و سہ ہجری در منصب آترولی متولد شد و عمر ہفت سال بمیت عم خود سید احسن اللہ بشاہ جہان آباد رفت و در انجا کتاب علوم آغاز کرد و سبق اول میزان العرف از سید حسن عرف رسول ناکہ از مشاہیر عرفا سے وہلی بود و از ابتدا تا شرح جامی از علم خود سید احسن اللہ

قرابت کرده بجز پانزده سالگی بجز و سه بگرام آمده دیگر کتب در سه از سید مرئی بگرامی و سید
 سعد الله بگرامی و قاضی علیم الله کهنجندی و مولانا قطب الدین شمس آبادی استفاده نموده
 و بعد فراغ علمی در بگرام رخت اقامت انداخته عمر خود در خدمت علوم شریف صرف نمود
 و گروهی کثیر افاضل از او کامیاب شدند تاریخ بست و چهارم و پنج سال یکبار و یکصد و پنجاه و
 یک هجری وفات یافته و در بارغ محمود نگر واقع بگرام مدفون گردید اشرق الله ضریح - آترو ولی
 بضم همزه و سکون تاسه فوقانیه در فتح راسه مملد و سکون و او و کسر لام و سکون تحتانیه

تعبیه ایست از توابع اکبر آباد

شیخ طیب رفیعی ابن احمد بن مصطفی بن معین الدین رفیعی کنیت او ابوالمصطفی و در
 یازده صد و نود و یک هجری ولادت یافته تفسیر و محدث بود بعد خواندن قرآن مجید
 علوم متعارفه ظاهر و باطن از پدر بزرگوار و عم و نبی عم خود اخذ نموده دوست ارادت بدست
 پدر داده بصحبت اولیا و مشایخ عظام مستفیض گشت و از میان عبدالمجید تعلیم طریق
 قادریه و کبرویه و شطاریه یافت و جمعی غیر از علماء و فضلا بخدمتش مستفیض شدند و در آن
 عمر خود بسجده متکلف شده بقیام بیل و صیام نهار سه پرواخت و بعلم حدیث و فقه و
 سلوک و معرفت کتب متعدد تصنیف کرده حامی زهد و خفی بود و روز و شب
 ماه شوال سال دوازده صد و شصت و شش هجری وفات یافته

حرف الظاء المعجمة

مولوی ظهیر الحق فرنگی محلی ابن مولی از بار الحق تحصیل علوم مرسوم متعارفه نموده
 قرآن مجید حفظ کرده اشتغال بقرات آن و تفسیر بنی و مطالع کتب حدیث میداشت
 و آنچه به معقولات هرگز نمی کرد و براسه رفیع عشرت سفر کلکته و مدراس و حیدرآباد
 اخیار کولاکن زیادت از نصیب نیافت التصیب یصیب الغرض
 تمام عمر به تنگی بسر برد

مولوی ظهیر الحق فرنگی محلی ابن مولوی محمد ولی بن مفتی غلام مصطفی در سن هزاره
 یک صد و هفتاد و چهار هجری ولادت یافته از والد ماجد خود و عم بزرگوار ملا محمد حسن

اکتساب علوم کر وہ در عہد بین الملک سعادت علی خان نواب لکنویہ عہدہ اقامت مابہی گشت
پس پوجہ ہی چند کہ خداوند تعالیٰ داند از عہدہ اقامت مغزول شدہ بر فاقیت حکیم مہدی بعلخان
نائب نواب موصوف رسیدہ بسفارش و سے بست روپیہ ماہوار از سرکار نواب
سے یافت بعد وفات سعادت علی خان پسرش غازی الدین حیدر ثانیاً اورا
پر عہدہ مذکور منصوب کرد تعلیقات حاشیہ ناہر بر شرح تہذیب منطق و حاشیہ بر
دو خط شمس بازغہ از تصانیف اوست و مدرس اشتغال داشت در عصر خود نامی بر آورد و
توسے خدمت او تحصیل علوم کر وہ و جمعی از فضیل و کامیاب گشتہ

حرف العین المہملۃ

علماء عالم کا بلی عارف مخلص بلانی شیون ادالی خوش طبعی معذون حرکاتی بود زمان بحث
و غیر آن سخننامے کلت کا از خندہ ہلاک بالیتی شد از بیاض خود تقریب و بحث شرح
مقاصد نوشتہ و اشعاری کر وہ کہ این عبارت از کتاب قصد است کہ از جملہ مصنفات
کاتب است و ہمچنین تجدید و مقابل شرح تہذیب و حاشیہ بر مطول نوشتہ
و گفتہ کہ این تقریب نقل از کتاب طول است کہ در برابر مطول و اطول است و تا سبب در
شرح حال مشایخ ہند بنام فوئح الولایہ نوشتہ متصل البحر سہ دلالات العقل
بحر الجود و عوالم الآثار ہم از تالیف اوست بسال قصد و نود و دہمہری وفات یافت
مولوی عالم علی مراد آبادی ابن سید کفایت علی ابن سید فتح علی ساکن قصبہ نگینہ
ضلع بجنور دار در مراد آباد عالم و حافظ و طبیب و قاری بود و در خدمت اساتذہ ذیل تلمذ
یافت مولوے فرید الدین سہارن پوری ملا غفران رام پوری حافظ شہرانی رام پوری
مولوے محمد رام پوری مفتی شرف الدین رام پوری مولانا ملک علی نانوتوی
مولانا محمد اسحاق دہلوی حکیم نصر اللہ خان تلمیذ حکیم شریف خان دہلوی حکیم
غلام حیدر خان دہلوی مولوے و از ش علی نگینوی مولوی تہور علی نگینوی رسالہ
فضائل صیام و رسالہ فضائل رسول مقبول صلعم و رسالہ قراءت صنادید و رسالہ
تجدید و شرح صنادید شرح تہذیب ہندی از تصانیف مشہورہ وی اندر تاریخ بستم

تاریخ بستم

رمضان المبارک روزِ پنجشنبہ مابین عصر و مغرب سالِ دوادہ صد و نو و پنج ہجری بمصر شہت
 و بہت سالگی رحلت فرمود بیانِ جنان باد مسکن بہ ماوہ تاریخِ فوٹش یافتہ اند
حافظ عبداللہ اعظم کدھی ساکن قصبہ موصل عظیم کدھر مؤلف رسالہ تسہیل القرائن
 وغیرہ کہ باوصاف حسبی آناستہ و بعضا مل کبسی پیراستہ است اکثر کتب درسیہ از فاضل
 صدوق مولوی محمد فاروق عباسی چریاکوٹی خواندہ و بعض کتب حدیث از مولوی نذیر حسین
 محدث تزیل دہلی سماعت نمودند تے بدرستہ چشمہ رحمت غازی پور بتدریس بسر بردہ
 و مدہا طلبہ علوم با افادہ داد لکریو جبہ عصیت مسک کشریان حدیث از پایہ خویش
 اغطاء پذیرفتہ سلمہ اللہ تعالیٰ

شیخ عبداللہ تلبینی ابن شیخ ارفاد عثمانی تلبینی و سہ تاج العلماء سراج الفضل و یگانہ عصر
 در معقول و مقول و یکتا سہ دہر در فرس و اصول بود تے بوطن خود قصبہ تلبینہ مضاف
 ملتان بدس و افادہ طلاب اشتغال داشت ہنگام خرابی ملتان بجد سلطان سکندر
 لودھی بدہلے آمدہ رخت اقامت انداخت و علم معقول ماوران دیار روان دادہ
 قبل ازان بغیر از شرح شمس و شرح صحائف از علم منطق و کلام در ہند شایع نبود
 سہ گویند زیادہ از چہل عالم خرید و بھارز پاسہ دامن شیخ عبداللہ مثل میان لاون و
 جمال خان دہلوی و میان شیخ بود سہ و میران سید جلال بدیونی وغیرہ برخواستہ
 اند چون سلطان سکندر بوقت درس پیش شیخ عبداللہ سہ آمد بتقریب آنگہ سہا و خلل سہ
 سبق طلبہ افتد نہان در گوشہ مجلس آستہ سہ نشست و بعد از فراغ درس سلام علیک
 گفتہ بایکدیگر صحبت سہ داشتند بدربار المیزان شرح میزان منطق از تصانیف اوست
 وفات سہ در سال بست و دوم صدی دہم بود اولنگ لم الدرجات العلی تاریخ
 رحلتش یافتہ اند

آخوند عبداللہ کشمیری ابن خواجہ محمد فاضل لوبیگرودی شاگرد ملا محمد عمن دامان اللہ
 شیخ الاسلام از نقول علمائے کشمیر و مرید و خلیفہ قاضی شاہ بود سیر و سیاحت پشاور و
 لاہور کردہ بہ منصب افتا سہ کشمیر سر بلندی یافت بالآخر تک شد بعبادت الہی

مشغل گشت بابا محمد عثمان و بابا عبداللہ و ملا عبدالؤمن و میر محی الدین قادری و قاسم
محمد حسین و ملا نور الدین و توام الدین محمد مفتی علمائے کشمیر از تلامذہ ویند و در مشصفت شوال
سال یازده صد و ہفتاد و یک ہجری و قات یافت

شیخ عبداللہ مدنی او شیخ رحمت اللہ مدنی سندی دو عزیز بودند از فقہائے صوفیہ
از مدینہ مطہرہ بدین دیار کشریف آوردہ افادہ علم حدیث نبوی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نمودہ
طلبہ این دیار ایشان را شیخین سے گفتند حاجہ عبدالشہید عبداللہی رح سے فرمودند کہ این
شیخین یاد ازان شیخین سے دہند کہ ابو بکر صدیق و عمر فاروق با ششند رضی اللہ عنہما
ہر کدام آیتے در علم و عمل و تقوی و ورع بودند نظیر ایشان ازان مقامات شریفہ بدین دیار
کس نیامدہ ایشان از یاران خاص و مطلقاے شیخ علی متقی بودند بعضے حکام کہ از جانب
سلطان روم بمکہ معظمہ سے آمدند و بہ شیخ افتقاد و بندگی بسیار داشتند شیخ از برای
اکثر اصحاب و خدام و فقراے خود و وظیفہ از ایشان سے گرفتند الا ایشان را و بندگی شیخ عبدالوہاب
را زیرا کہ وجوہ این مال خالص از شبہہ نبود والد شیخ رحمۃ اللہ علیہ قاسم نے عبداللہ
از ولایت سند در بعضے حوادث روزگار بقصد زیارت سید کائنات صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم و توطن مدان مقامات با برکات ہا جمعے کثیر از فرزندان و اہل رعایا
برآمدہ چند گاہ در احمد آباد اقامت نمودہ با شیخ علی متقی صحبت داشت و بعد از وصول
بمقامات شریفہ در مدینہ منورہ توطن فرمود و در اندک مدت در گذشت و این شیخ
عبداللہ یار و مصاحب قاسم نے عبداللہ بود و نشو و نماے ایشان در مدینہ منورہ بود و سالہا
در ان مقامات شریفہ ہدس و عبادت گذرانیدہ بجمت بعضے حوادث و بواجب
در حدود سن سبع و سبعین و تسعماتہ درین دیار آمدند بعد از عود چند گاہ در احمد آباد
کہ حکم وطن اصلی ایشان داشت اقامت نمودند و در احسن ہر دو بزرگ بقاوت چند
سال در عین مرض کہ قوت حس و حرکت مفقود بود انا احمد آباد برآمدہ غریبت آن مقامات
شریفہ نمودہ برآمدند و تا وصول بمکہ معظمہ فرصت یافتہ عنقریب بہار بقاوت
فرمودند رحمۃ اللہ علیہما